

ВАЛЕНТИН МОРОЗ – ІСТОРИК, ДИСИДЕНТ, ГРОМАДСЬКО- ПОЛІТИЧНИЙ ДІЯЧ У СВІТЛІ СПОГАДІВ (ДО 85-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ)

У квітні цього року знаному історикові, дисиденту, громадсько-політичному діячеві й багаторічному професорові кафедри гуманітарних дисциплін Валентину Яковичу Морозу виповнилося б 85. Але ось уже два роки як його немає з нами. Залишилися книги, світлини, архівні записи радіо та телебачення та світлі й емоційні спогади про Людину-легенду, яка свій життєвий шлях окреслила такими промовистими словами: «Для мене найсвятіше людське право – це право бути Українцем. ... Україна є для мене найвищою вартістю, через яку я не можу ніколи переступити».

Тож до ювілею Валентина Мороза й університету, в якому він працював, викладачі кафедри гуманітарних дисциплін вирішили поділитися своїми спогадами про нього. Спогади – це особливий жанр мемуарної літератури, в якому немає традиційних атрибутів наукової статті: ключових слів, мети, завдань, списку використаної літератур і т. д. Але є живе емоційне слово, особисте сприйняття, власні враження про нашого Валентина Яковича.

Марія Ващишин

канд. юрид. н.,
доцент кафедри гуманітарних дисциплін,
Львівський державний університет фізичної культури
імені Івана Боберського

ВАЛЕНТИН МОРОЗ – УЧИТЕЛЬ І ПОЕТ

«Найсолодшу музику добуває сталь»

Моє перше знайомство з Валентином Яковичем Морозом припало на 2010 рік, коли я влаштувалася на роботу за сумісництвом на кафедру гуманітарних дисциплін Львівського державного університету фізичної культури. Довший час я навіть не здогадувалася, що цей простий чоловік із спокійним і тихим голосом – це справді непересічна особистість, політв'язень, дисидент, на визволення якого з табору особливо суворого режиму в Мордовії (після шести років Владимирської в'язниці та трьох років каторги) об'єдналася світова громадськість, особисто долучився Збігнев Бжезінський – колишній Радник з національної безпеки Президента Джиммі Картера, один з найвпливовіших геостратегів США.

Дисидент Василь Овсієнко охарактеризував Валентина Мороза «найвизначнішим представником інтегрального націоналізму... з його філософським волюнтаризмом, відстоюванням чистоти національного ідеалу будь-якою ціною, культом сильної особистості і пасіонарністю».

На захист Валентина Мороза від другого ув'язнення виступали дисиденти, політичні в'язні і письменники України: Іван Дзюба, В'ячеслав Чорновіл, Іван Світличний, Євген Сверстюк, Ігор Калинець, Юрій Шухевич та ще багато інших. У 1970 році із вимогою припинити слідство та не допустити судової розправи над Валентином Морозом написав листа до КДБ Василь Стус. Він вважав це «справою честі кожного, кому дороге добре ймення свого суспільства, краю, землі». Однак на закритому судовому процесі в Івано-Франківську В. Я. Морозу був оголошений вирок – 6 років спецтюрми, 3 роки таборів особливо

суворого режиму і 5 років заслання у статусі особливо небезпечного рецидивіста за звинуваченням відповідно до ч. 2 ст. 62. Кримінального кодексу УРСР (антирадянська агітація і пропаганда) за самвидав «Репортаж із заповідника імені Берія».

Після визволення 1979 року з московських таборів Валентин Мороз викладав у Гарвардському університеті, був доктором гуманітарних наук (Honoris Causa) Державного коледжу Джерсі, мешкав у Канаді, вів щотижневу радіопрограму в Торонто, там мав репутацію незламного і безкомпромісного борця за Україну і «за нерушиму істину». «Світ ще не розпався для мене на компоненти... Світ ще не став для мене спокійним...», – говорив Валентин Мороз у своїй промові до молоді в Нью-Йорку навесні 1980 року. А вже по поверненню в Україну Валентин Якович викладав історію України у Львівському державному університеті фізичної культури і мав радіоефіри на Українському радіо, у яких розкривав сфальсифіковані сторінки української історії і, мені здається, що відтоді на незалежній українській землі його бунтівний дух змінився на врівноважений спокій.

Мої особисті рефлексії про Валентина Мороза я спробую описати у вигляді двох спогадів про нього – про Вчителя, і про Поета.

...Одного разу, це було 2013 року, ввечері після занять повернувся додому мій племінник Степан, що навчався на першому курсі на заочній формі у ЛДУФК. Він приїздив до Львова і на весь період сесії поселявся у нас. Однак він ніколи особливо не ділився враженнями про навчання, про своїх викладачів. Аж раптом Степан приніс два томи книги В. Я. Мороза «Україна у ХХ столітті» і почав розповідати про те, як Валентин Якович читав їм лекції з історії України, як всі студенти його слухали, затамувавши подих. Це було таке щире захоплення молоді людини, яка раніше ніколи не цікавилася історією, а тепер почала читати історичні книги і дивитися історичні фільми. Степан досі згадує, як на усному іспиті він майже дослівно переказував те, що почув на лекції, і Валентин Якович поставив йому високу оцінку.

Мені здається, що тим студентам справді дуже пощастило, бо вони слухали історію «з перших вуст»...

Кілька років потому, по завершенню одного засідання кафедри гуманітарних дисциплін, наш завідувач запросив до слова Валентина Яковича. Він вийшов за трибуну і почав свою неквапливу розповідь,

у якій, у притаманній йому спокійній манері, із трохи схиленою донизу головою, поділився кількома спогадами зі свого минулого...

Пригадую, улюбленим словом Валентина Яковича було слово «прикол», яким він часто послуговувався, коли хотів акцентувати на чомусь увагу. Його мова завжди вирізнялася вкрапленням сучасного молодіжного сленгу. Але й без того його було дуже цікаво слухати. Потім я зауважила, що у своїх друкованих працях Валентин Мороз окремі слова й вирази виділяв жирним шрифтом.

Найбільшим відкриттям для мене стало те, що автор есеїв «Репортаж із заповідника імені Берії», «Мойсей і Датан», «Серед снігів», «Хроніка опору» та інших творів, людина з твердою націоналістичною позицією і непримиренними світоглядними поглядами – є одночасно й автором чуттєвої поетичної лірики... Коли Валентин Якович читав свої вірші, в мене мурахи бігли по шкірі... Для мене Валентин Якович Мороз у пам'яті залишиться Людиною, котра слово Воля писала з великої літери...